

KRŠĆANSTVO U DANAŠNJEM EGIPTU

Među muslimanskim zemljama Egipat* zauzima posebno mjesto, ne samo stoga, što je najvažnija muslimanska država, nego što ona sačinjava sa svojom glasovitom mošejom i sveučilištem u Al Azhar-u, gdje se okupljaju najdarovitiji muslimanski studenti, pravo vjersko središte muslimanstva.

Egipat je od g. 1936. nezavisna država. — Posljednjih se je godina mnogo govorilo o restauraciji kalifata. Javno je mišljenje smatralo vrijednom te časti samoga egipatskoga kralja. Dne 20. siječnja 1939. predmolio je uistinu egipatski kralj pred izaslanicima arapskih knezova u jednoj mošiji Kaira muslimanske molitve. Masa je oduševljeno klicala: »Živio muslimanski imam!« Kaže se, da su također padali i ovakovi glasovi: »Živio Faruk, kalif svih muslimana!« Istini za volju valja i to priznati, da se je službena štampa izjavila protiv restauracije kalifata.

Zanimljivo je stoga promotriti, kakav je položaj Kristove Crkve u ovoj muslimanskoj zemlji, kakovu ona važnost zauzima u očima samog muslimanskog svijeta.

Svakako Crkva imade ovdje posebni i teški zadatak. Ta Egipat je zemlja kontrasta. Najbolja je svjedodžba tomu već samo obličje zemlje: vanredno plodna nizina uz rijeku Nil, koja se stere jedno 10—15 km. lijevo i desno od same rijeke. Sve ostalo, moglo bi se u glavnom reći, sačinjava pustinju, gdje nema gotovo nikakvih biljki i kulturnoga života. — Stari veličanstveni egipatski spomenici govore o slavnoj i moćnoj prošlosti, prema kojoj sadašnjica znači tek čedni preostatak. Ta danas uz šaćicu bogatuna, koji žive u najvećem bogatsvu i obilju, velika masa pučanstva, tj. oko 90%tz. siromašnih »felaki-a«, provodi socijalni život gotovo na najnižem stupnju kulture, kao zapušteni crnci centralne Afrike. — Tek maleni dio pučanstva nastoji oko izobrazbe u književnosti i umjetnosti. Ima i nekoliko znamenitih sveučilišta. No s druge strane oko 80% pučanstva ne zna ni čitati ni pisati. U zadnje se vrijeme opaža velika promjena i na tom polju. Prema posljednjoj statistici iz g. 1939/40. broj učenika se je popeo na 1,582.745 u 8.656 škola. Broj sveukupnog pučanstva iznosi oko 14,200.000. — Broj učenika se je povisio od g. 1936. za 21%. Vlada je i za najsitnije potrebe socijalnog napredka pučanstva već dosada vrlo mnogo učinila. —

* Predavanje O. Willima de Vriesa, D. I. u Istočnom Institutu g. 1941. u Rimu.

Među premoćnom većinom muslimanskog pučanstva — 13 milijuna — kršćani sačinjavaju tek neznatnu manjinu od 1,200.000. No uza sve to ova manjina nije »quantité négligeable« niti glede svoga broja, a još manje glede socijalnoga položaja. Među ovima posebno mjesto zauzimaju Kopti. Oni sačinjavaju većinu među kršćanima. Ima ih oko 900.000. Mnogi su među njima vanredno bogati i zauzimaju važna mjesta na vodećim položajima. Tako na pr. nije rijedak slučaj, da je kršćanin veleposjednik, a musliman njegov sluga. Kopti su imali i na političkom polju često velik upliv. Oni sačinjavaju najizobraženiji dio stranke »Wafd«. Kopti nisu manjina stranaca u ovoj zemlji. Oni se smatraju pravim Egipćanima, potomcima slavniha pređa. Ta oni su bili već na vrlo visokom stupnju kulture, dok su pridošlice Arapi bili još na stupnju nomada, tj. gotovo bez ikakove kulture. Radi toga i ne može biti ni najmanje sumnje o egipatskom nacionalizmu samih Kopta. Odmah iza svjetskoga rata bogati i uplivni Kopti priključili su se pokretu »Wafd«, koji je težio za potpunom nezavisnošću Egipta. Tako su oni i stvarno pridonijeli svoj veliki udio za nezavisnost svoje domovine. To zorno možemo vidjeti iz slijedeće činjenice: izaslanstvo egipatskoga parlamenta, koje je pošlo g. 1930. u London, da isposluje potpunu nezavisnost Egipta, sačinjavali su 2 muslimana i 2 Kopta. U izaslanstvu, koje je 1936. raspravljalo oko nezavisnosti Egipta bila su 2 Kopta i 4 muslimana. — Kojiputa se čini, da Kopti i previše popuštaju muslimanima. Samo da osvijetlimo jednim primjerom. Ministar financija Makram Obaid g. 1936. votira 8.500 funti šterlinga za prijevod »Kurana«; 400.000 funti šterlinga za podignuće mošeja i tz. sjemeništa za muslimanske propovjednike. Kad su mu došli zahvaliti na tom velikom daru najugledniji šeici, ministar im odgovori: »Što se tiče moje vjere ja sam kršćanin; no što se tiče moje domovine ja sam musliman.« — I ostale su kršćanske općine pokazale veliku lojalnost prema domovini. Tako je na pr. apostolski delegat prigodom kraljeve ženidbe u siječnju 1938. odredio da zvone sva zvona po katoličkim crkvama u čitavom Egiptu. — Melhitski katolički patriarha celebrirao je g. 1937. u svojoj katedrali u Kairu pred predstavnicima vlade i predsjednika savjeta Nahhas-paše svečanu pontifikalnu sv. Misu u znak zahvale, što je sretno uspjela konferencija u Montreux-u koja je uklonila kapitulacije. — Prigodom nacionalnih svečanosti pjeva se u katoličkim školama egipatska nacionalna himna. Još mi i danas u ušima odzvanja pripjev te nacionalne himne: »Yae isu-l-bilādi wa yahōa-l-malik. . . tj. živjela moja zemlja, živio kralj!«

Kršćanstvo ima dakle u Eegpitu mnogo jači upliv nego u drugim muslimanskim zemljama, kao na pr. u Iraku ili Siriji. Sa pravnog stanovišta gledano kršćanstvo nije zastavljeno. Doduše prema ustavu je državna vjera islam, ali u drugu ruku ustav jamči potpunu slobodu vjeroispovijesti. Država podupire svako slobodno ispovijedanje vjere, u koliko se ne protivi javnom poredku ili mo-

ralu. Pa prema tome može se posve slobodno ispovijedati i u javnosti kršćanski život. Tako se na pr. može obavljati procesija na Tijelovo ulicama grada Kaira. Zakon ne brani muslimanima da prijedu na kršćanstvo. U zbilji ipak to ne ide tako lako. Musliman, koji se obrati na kršćanstvo može i protiv svoje volje biti rastavljen od svoje žene i gubi pravo da sam odgaja svoju djecu; također gubi pravo na baštinu od muslimanskih roditelja. Naprotiv ako jedan kršćanin prijede na islam, može se bez daljnega rastaviti od svoje žene; djeca pripadaju njemu. Kralj mora biti musliman. Ako bi prešao na koju drugu vjeru, mora napustiti i kraljevski prijesto. Na početku nove državne vladavine nije bilo razlike između muslimana i kršćana glede pripuštanja u javne službe. Tako na pr. u vladi Nahhas-paše 1936. bila su dva ministra Kopta, jedan od njih ministar vanjskih poslova, a drugi financija. Za kralja Fuada bio je egipatski poslanik u Washingtonu katolik. Među kraljevim osobnim savjetnicima bilo je također katolika. Po zakonu ministarstvo pravde mora voditi musliman. — U državnim javnim školama kršćani imaju pravo na poduku u svom vjeronauku. Ako se među kršćanima nađe pa makar samo 5 učenika, valja im dati njihova učitelja. Privatne katoličke misijske škole nisu dosada pod nikakvim državnim nadzorom. I u tom je pogledu ovdje bolje, nego na pr. u Iraku. U Egiptu vode 430 škola stranci. Ove škole posjećuju i muslimanska djeca najviših slojeva. Tako na pr. kraljica-majka posjećivala škole redovnica Majke Božje. Sadašnju su pak kraljicu odgojile Sionske časne sestre.

G. 1931. bi proglašen jedan novi zakon, koji zabranjuje muslimanskim sucima, da za kršćane proglašuju rastavu braka, jer da kršćanima njihova vjera zabranjuje podpunu rastavu braka.

Prema dosada rečenom pravni položaj kršćana može se smatrati izvanredno dobrim. No kako izgleda u stvarnosti?

Prije svega valja priznati, da lijepi broj muslimana pokazuje dobru volju, da zajedno s kršćanima sudjeluje u javnom životu. Jasno se je pokazalo ovo bratstvo između Kopta i muslimana g. 1919., kad je započela borba za samostalnost Egipta. Nije to samo izljev prolaznog oduševljenja. Prvi egipatski kralj, koji je zavladao nezavisnim Egiptom 1922., a umro 1936., pokazao izvanredno susretljivim prema kršćanima, napose prema stranim misionarima i njihovim školama, koje je također i materijalno u mnogom pogledu potpomogao. Prilikom svog govora u Parizu g. 1936. izjavio je kralj, da su samo katolici u stanju, da uspješno pridonese moralnoj i vjerskoj obnovi njegove zemlje. Prigodom proslave 50-godišnjice isusovačke gimnazije u Kairu, napisao je kralj g. 1929.: »Moje je Veličanstvo vazda pratilo sa najživljim simpatijama divnu radinost časnih Otaca Isusovaca, te Vama i Vašim gojencima čestitam iz sveg srca.« Prije svoje smrti odredio je kralj kao regente Fakhry-pašu i Nessim-pašu. Prvi je bio predsjednik društva učenika, koji su svršili škole kod Isuso-

vaca, a drugi predsjednik društva onih, koji su na slični način pohađali škole kod kršćanske braće. — Novi kralj Faruk prigodom svog vjenčanja izjavio je koptskom patrijarhi: »Ja ljubim sve elemente, koji sačinjavaju moju naciju i ne pravim među jednima i drugima nikakove razlike.«

Prigodom sprovoda bogatog katolika S. Sdnaoui Bey-a, velikog dobrotvora sirotinje, moglo se je primijetiti uz biskupe svih mogućih kršćanskih vjeroispovijesti i paše grada Kaira kao i izaslanika samoga kralja. — Vlada dozvoljava svim radnicima i činovnicima, da nedjeljom i blagdanima prisustvuju sv. Misi i da praznikuju u te dane. — Stranka »Wafd« pokazala je koncilijantnu vjersku politiku od svoga početka pa sve do prosinca 1937. Tada je vladu preuzeo Nahhas-paša. On je zabranio svim učiteljima javnih muslimanskih škola, da ne smiju tražiti od onih koji nijesu muslimani, da čitaju kuran. Također je dekretom zabranjeno, da se nedjeljom polažu ispiti. Prilikom nastupa novoga kralja na prijesto vlada se je brižno čuvala, da se pri tom ne pokaže ni najmanji vjerski muslimanski značaj, da ne bi time ozlovoljila kršćane. Kad je demisionirala vlada Nahhas-paše, protivnici su je osobito napadali radi njezine politike u prilog kršćanima. Optuživali su ga, da je htio promijeniti ustav ne priznavajući islam državnom vjerom i da je dao Koptima odveć veliki upliv u vladi i u najvažnijim državničkim poslovima.

No unatoč sve dobre volje mnogih muslimana dolazi, na žalost, do izražaja nesnošljivosti protiv kršćana, koja odbija svaku pomisao, da kršćane smatra za građane sa posve istim pravima kao što ih imaju muslimani. Zli genij ovog protivničkog raspoloženja je univerza u mošeji u Al Azhar-u, na čelu sa svojim rektorom univerziteta, koji ima silni upliv na svoju okolinu. Al Azhar je čvrsta tvrđa pravovjernoga muslimanstva. Ovdje se počava stara tradicija na patrijalhalni način. Učitelj sjedi u dvorani blizu kojeg stupa, učenici pak u polukruhu pokraj njega. No uza sve to nije sveučilište u Al Azharu baš sasvim protivno ni modernim tečevinama. Tako je na pr. u u novije vrijeme uveden tečaj engleskog i francuskog jezika, jer se ti jezici govore i u ostalim muslimanskim zemljama. Na samom sveučilištu ne manjka ni nogometaško udruženje, što je svakako znak novijeg duha. Sam rektor Al Azhara Al Maraghi ima više utjecaja na javno mišljenje negoli vrhovni muftija, jer mu je pri ruci četa od 10.000 studenata, koji sačinjavaju jaku silu, te moguće imaju i veću važnost negoli državne organizacije mladeži u plavim i zelenim košuljama, koje su nedavno bile uknute. Govori se, da i sam kralj stoji pod uplivom mladeži Al Azhara, što bi bilo i shvatljivo. Uistinu kralj je pobožan musliman.

Nakon demisije vlade stranke Wafd, izjavio je rektor sveučilišta pred novinarima u Al Azhardu: »Želio bih da u javnom životu Egipta vlada islam, jer je i onako najveći dio pučanstva muslimanske vjeroispovijesti i jer je islam državna vjera.« Iza

toga je dodao vrlo značajne riječi: »Ta u islamu nema onoga, što se nalazi u drugim vjerama, tj. razlike između vjere i politike. U islamu je to sve jedno!«

Ova se je reakcija osobito zaoštrila prilikom demisije vlade Wafda, pri čemu je važnu ulogu igralo baš samo sveučilište u Al Azharu. Novi predsjednik Muhamed Mahmud, veliki prijatelj rektora Al Azhara izjavio je u jednom velikom govoru prije državnih izbora: »U Egiptu nema muslimana i Kopta; svi su jedno, svi su braća povezana istim vezama u zajedničkoj domovini!« Koptskom patrijarhi je rekao, da više nema mjesta muslimansko-koptskom pitanju. — Novi izbori bili su prava šala, gdje je podlegla stranka Wafd. U to sam se vrijeme upravo nalazio u Egiptu, te su mi dva kršćanina iz Assiut-a pripovijedali, da su se morali zakleti prije negoli će primiti izborne cedulje, da neće glasati za Wafd.

U javnom se životu sve više podvlači islamski značaj države. Mjesto nedjeljnog počinaka, koji je bio uveden već u mnoge egipatske tvornice, nastoji se sada uvesti tjedni počinak u petak. Kršćanskim orfanotrofijama je zabranjeno da prime izloženu djecu i da ih krste. Takova djeca u muslimanskoj zemlji imaju se odgojiti u islamu. Tako su naime bili odlučili godine 1936. muslimanski pravnici t. z. fetvom, kad je neki kršćanin posinio jedno izloženo dijete. Kršćanski orfanotrofiji smiju primiti izloženu djecu samo u tom slučaju, ako su izložena na njihovim vratima ili neposredno uz teritorij samoga orfanotrofija. — Vlada pripravlja zakon, koji bi imao umanjiti slobodu kršćanskim školama. Prema tome zakonu sve bi škole podpale pod državni nadzor. Također bi bio i školski nastavni plan pod državnim nadzorom. U novije je vrijeme naložila vlada, da se za muslimane na kršćanskim školama uvede muslimanski vjeronauk od učitelja muslimanske vjeroispovijesti. — Dne 17. travnja 1940. ministarski savjet primio je zakonski prijedlog o protekciji vjera, koji je izravno uperen protiv misijske promičbe. Prema ovom zakonu bila bi zabranjena svaka vjerska propaganda, osim u mjestima, na kojima to dozvoljava zakon. Kao vjerska promičba smatra se već to, ako se muslimanska djeca šalju u škole drugih vjeroispovijesti ili ako bi se djeci davale knjige, koje ne odgovaraju njihovoj vjeri. Tako je i u bolnicama i u drugim karitativnim zavodima zabranjena svaka vjerska promičba. Ako bi se ova vjerska promičba vršila izvan okvira zakona prema maloljetnim ispod 18 godina, kazna je za prekršaj vrlo teška, tj. 1 godina zatvora ili globa u iznosu od najmanje 100 funti šterlinga. Ovaj je zakonski prijedlog bio predan senatu dne 27. svibnja 1940. Vrlo je zanimljivo, kako se je raspravljalo o ovom zakonskom prijedlogu. Senatori su shvatili, da bi se taj zakon odnosio protiv svake vjerske promičba, pa i muslimanske. Predsjednik vlade je pak tumačio, da se taj zakon ne bi imao protegnuti na islam. Neki su predlagali, da zakon ne bi imao samo zabranjivati promičbe prije-

laza s jedne vjere na drugu, nego također prijelaz iz jedne vjerske zajednice u drugu u okviru iste vjere. Senat je odbio zakonski prijedlog i predao ga na proučavanje pravničkoj komisiji, jer da nije u sebi dosta jasan, da bi mogao doći do zakonske snage.

No uza sve to već nam te činjenice jasno govore, da se među vodećim krugovima pojavila jaka protukršćanska struja. Kao posljedice svega toga mogu se označiti brojni otpadi raskolničkih Kopta. Čuo sam od dobro informiranih osoba, da svake godine otpadne oko 500 Kopta od kršćanstva i prelazi na islam. Kaže se da na 1.000 otpada sa kršćanstva dolazi samo 5 otpada sa islama na kršćanstvo. Ponajviše se događaju otpadi sa kršćanstva, da uzmognu razriješiti brak.

Činjenica, da se vlada miješa u čisto vjerske stvari, najbolje nam pokazuje položaj kršćanstva u današnjem Egiptu. Da vjerske poglavice uzmognu obavljati svoju jurisdikciju, moraju imati posebni kraljevski dekret, kojega sam kralj osobno izdaje. Što se tiče izbora vjerskih poglavica i u tom vlada na svaki način hoće da ima riječ. Tako na pr. prigodom posljednjeg izbora koptskog patrijarha 1. prosinca 1928., između 93 kandidata, vlada ih je postavila 48, koji su bili sve sami laici i time je dakako izbor novoga patrijarha ispao prema željama vlade.

U svibnju 1940. g. izdala je pravoslavna crkva u Egiptu dekret, prema kojem bi crkveni sud, koji ima raspravljati o ženičbenim parnicama, imao biti sastavljen od samih klerika. Savjet laika protestirao je protiv ovog dekreta i apelirao na vladu. Vlada je izjavila, da se ne može primiti dekret svetoga Sinoda. — Mjeseca travnja iste godine crkvene vlasti odpuste 13 nedostojnih monaha iz samostana Der-Muharrag-a. Ali pod pritiskom vlade morali su ih patrijarha i sv. Sinod primiti natrag. Ovakovi primjeri miješanja vlade u čisto crkvene poslove mogli bi se po volji umnožiti, jer ih uistinu imade vrlo mnogo.

POLOŽAJ POJEDINIH KRŠĆANSKIH ZAJEDNICA U EGIPTU

Pošto smo bacili jedan općeniti pogled na stanje kršćana u Egiptu, njihov pravni i stvarni odnošaj prema prijašnjoj i sadašnjoj vladi, pogledajmo sada pojedine kršćanske zajednice, kako žive i kako rade.

Najbrojniju kršćansku zajednicu u Egiptu sačinjavaju Kopti monofizite. Broje oko 900.000 vjernika. Iza kalcedonskoga sabora (451.) u Egiptu su gotovo svi katolici odpali od svete vjere i prešli na monofizitizam. Nakon invazije Arapa raskolnička ili pravoslavna Crkva pogotovo je posve bila uništena, jer više nije bila potpomagana od bizantinske vlade. Pritisak Arapa na kršćane, ali još više pojedini krvavi progoni naglim tempom su smanjivali broj kršćana. U IX. vijeku Kopti više ne sačinjavaju većinu pučanstva; u 14. stoljeću sačinjavaju tek 1/10 sveukupnog stanovništva Egipta. Početkom prošloga vijeka njihov je broj spao na ciglih 100.000. — Nagli porast koptskog pučanstva tumači se ne

možebitnim prijelazom muslimanskih masa, nego naravnim rasplodivanjem samih Kopta, ponajviše potpomaganim modernim tečevinama medicine i borbom protiv zaraznih bolesti. — Karakteristika današnje koptske Crkve jest silni kontrast između izobrazjenih i naprednih laika i neukog, konzervativnog klera, naročito pak višeg klera, koji ponajviše sačinjavaju neuki monasi. Gdje se u koptskoj Crkvi opaža neki vjerski život, taj ne dolazi od klera nego od samih laika. Sukob između laika i crkvene hierarhije doveo je g. 1892. do javne pobune laičkog savjeta protiv patrijarha Ćirila V. Laički savjet suspendirao je patrijarhu. No patrijarha se povuče za neko vrijeme iz Kaira u jedan obližnji samostan i proglasi interdikt nad Kairom. U ovom sukobu napokon ipak pobijedi patrijarhova stranka. Laici su popustili, ali su tražili u prvom redu, da i oni uzmognu sudjelovati u crkvenoj vladi, da imaju upliv u podjeljivanju crkvenih dobara, u vodstvu škola i u podjeljivanju crkvenih časti. U ovoj borbi se ističu neke obitelji, jer im je naročito stalo, da sa najviših crkvenih položaja uklone nesposobne i neuke monahe. — Zanimljiva je činjenica, da su se mnogi laici istakli kao crkveni pisci. Važno je i to napomenuti, da i laici propovijedaju u crkvama. Jedan laik osnovao je i koptski muzej, koji je uistinu divna stvar. Uostalom ima u Egiptu više crkvenih koptskih zajednica, koje vode laici.

Sadašnji je poglavica koptske Crkve Ivan XIX. Njega potpomaže savjet, koji sačinjavaju četvorica biskupa, koje je imenovao sam patrijarha. Čitava koptska Crkva broji danas 20 biskupija. Biskupi, izabrani između monaha, nemaju gotovo nikakove naobrazbe. Čitav kler sačinjava oko 1000 svećenika, koji rade u 600 crkava. Također je i niži kler na vrlo niskom stupnju naobrazbe. Za njih postoji doduše jedno sjemenište u Kairu. Posjetio sam osobno ovo sjemenište, da se na svoje oči uvjerim o stanju Crkve. U pratnji dvojice vanredno dobrih tumača, tj. jednog starog Isusovca, koji je gotovo čitav svoj vijek proveo u misiji gornjega Egipta i jednog koptskog katoličkog svećenika pod veće jednog ljetnog dana pogledao sam to sjemenište. Sama zgrada ostavila je u meni najljepši dojam. U dvorištu nadosmo oko dvadesetak dječaka u dobi od 12—20 godina. Zamolismo ih, da nas povedu do ravnatelja sjemeništa. Odgovoriše nam, da ga nema kod kuće. Onda nas povedite barem k jednom zamjeniku. — Nema ni njega. Ako je tako, onda nas povedite barem k jednom profesoru. — Na žalost nema ni jednoga od njih kod kuće! — Nije nam drugo preostalo, nego da zamolimo same sjemeništince, da nam pokažu zavod. Usput smo ih propitkivali za razne stvari. U nekoj dvorani nadosmo jednog slijepog dječaka, koji je idući pjevao. Njega poučava neki slijepi učitelj u crkvenom pjevanju. Valja napomenuti, da su osobito obljubljeni ovakovi slijepi crkveni pjevači, jer sve pjesme nauče napamet. Slijepi dječak lijepo nam je na grčkom jeziku otpjevao »Trisagion«. — Podosmo u crkvu. Uistinu je vanredno lijepa. Svaki se dan čita sveta Misa za pro-

fesore i gojence. — Zatim pregledasmo školske dvorane i ispitivasmo sjemeništare, šta li sve uče u školi. Ravnatelj je laik. Od 20 nastavnika samo je jedan svećenik. Sjemeništara ima oko 150. Njihov studij traje 5 godina. Od ovih otpadaju 3 godine na iz. pripremu ili gimnaziju i 2 godine na samu teologiju. Teologiju predavaju jedan svećenik i dva laika. Filozofiju predaje jedan laik, koji je učio na sveučilištu u Oxfordu. Svi su ostali profesori teologije učili na istom sveučilištu — sjemeništu — u Kairu. Isto tako i egzegezu predaje jedan laik. Raspored sati bio bi po prilici ovaj: u velikom sjemeništu tjedno dolaze 2 ili 3 predavanja o samoj bogosloviji i 4 predavanja o liturgiji. — Upitismo dječake, koliko imaju predavanja iz moralke. No unatoč mojih najboljih tumača, nisam uspio rastumačiti mladićima, što je to moral. Prema tome se čini, da o njemu nemaju ni pojma, da se on uopće u ovom sjemeništu i ne predaje. — Pogledasmo i knjižnicu. Sva je knjižnica strpana u dva velika ormara, dobro zaključana. U jednom su engleske, a u drugom arapske knjige. Koliko smo mogli vidjeti na brzu ruku sve su engleske knjige bile protestantske. Među arapskim djelima nalazilo se djelomice i katoličkih knjiga. — Prema tome se čini, da je protestantski upliv vrlo jak. Kako sam doznao, samo vrlo mali broj ovih sjemeništara postaju svećenicima. Mnogi se okorišćuju sjemeništem da na jeftin način steknu izobrazbu.

Prelazeći na pitanje koptskih monaha i nehotice nam dolazi pitanje: Što se je dogodilo sa monasima na ovom klasičkom monaškom tlu? —

Od sve negdašnje stare monaške slave preostalo je još samo 8 manastira sa odprilike 100—150 monaha. Ponajveći i najbogatiji manastir nalazi se u Der Muharrag-u, u blizini Assiut-a, u gornjem Egiptu. Nastavaju ga monasi na broju oko četrdesetak. Imao sam priliku da posjetim ovaj manastir u pratnji Mons. Khouzam-a, administratora koptskog katoličkog patrijarhe i tajnika Apostolskog Delegata u Egiptu. Čitav je manastir opasan čvrstim zidom. Ponajprije uđosmo u poglavarevu palaču. Ovdje smo morali malo čekati u jednoj veličanstvenoj čekaonici. Poglavar u taj čas nije bio kod kuće. U međuvremenu ispitivasmo nekog starijeg monaha, kakav je nutarnji život manastira. Odgovori mi, da kod njih novicijat traje 3 godine. Zatim se polaže profesija, no bez ikakvih zavjeta. Monah dobije turban, na kojem je otraga obješen komadić crnoga platna, što je znak monaštva. Zajedničke molitve traju 4 sata. U korizmi obavljaju molitvu od 4 sata ujutro pa do 6, i opet od 10—12 sati. Zatim se čita sveta Misa. Monasi samo za vrijeme korizme jedu u zajedničkoj blagovaonici. Inače u ostalo vrijeme godine svaki si može sam pripremiti jelo. U tom manastiru ima i takovih monaha, koji nikada ne jedu meso. U svemu imade 6 ispovjednika, kod kojih se mogu monasi ispovijedati. I dok smo mi ovako razgovarali sa starim monahom, dođe nam jedan mladi, vrlo elegantni i pri-

jazni monah. O njemu mi je kasnije pripovijedao biskup, da je on godine 1937. istjerao starog poglavara iz manastira. — Podosmo dakle da pregledamo manastir. Zanimljivo je bilo vidjeti stari utvrđeni dio, zadnje sklonište monaha u slučaju kojeg nadapaja. Taj utvrđeni dio bio je spojen sa samostanom jednim mostom, koji se mogao dići. U samome skloništu imade više prostorija i među njima jedna stara kapelica. U novijem dijelu manastira ima lijepih soba. Svaki monah ima po dvije. Naprotiv su u starom dijelu vrlo mizerne sobice. U ovom starom dijelu manastira susretosmo nekog starog monaha, koji je unatoč korizme pripravljao posebno svoj čudni ručak. Čim nas je spazio, pozove nas, da se priključimo njegovoj užini riječima: »Tfaddal atnua! — Izvolite!« — Čini se, da i ovdje vladaju velike razlike i socialni kontrasti. Uistinu ne izgleda, da ovdje vlada onaj veseli i miroljubivi duh, koji je napunjavao stare egipatske samostane i pustinjake. Kao da je uopće nemoguće obnoviti povijest dvojice svetaca, koji su uzalud tražili razlog za bilo kakovu svađu, dok su one danas među ovim pustinjacima, monasima gotovo na dnevnom redu.

Oni isti monasi, koji su godine 1937. istjerali iz manastira svoga poglavara, istjeraše godine 1939. trinaesticu svoje subraće i ne htjedoše ih više primiti natrag u manastir pod nikakvu cijenu. Jedino pod pritiskom patrijarhe, koji je opet na to bio prisiljen od vlade, pod prijetnjom izopćenja, primiše natrag u manastir samo šestoricu od njih. Ostali se smjestiše po drugim manastirima. No prema odluci sv. Sinoda imaju se i ovi čim prije povratiti u svoj manastir. Čini se da »južnjački demon«, koji je uznemirivao stare egipatske pustinjake, nastoji da i u novije uvede duh nesloge i nemira. — Pogledali smo i manastirsku pekarnu, te smo i kušali od tečnoga kruha. Baš je u taj čas jedan monah dijelio kruh među manastirske radnike. — Unatoč svih naših želja ne mogosmo vidjeti manastirsku knjižnicu, niti monašku školu, koja se prema pisanju Stratmanna »Die koptische Kirche in der Neuzeit« nalazi baš u ovom manastiru.

Iz dosada rečenog samo od sebe dolazi rješenje, zašto se koptska Crkva nalazi u raspadanju. Svake godine izgubi oko 500 vjernika, koji prelaze na islam; oko 1.000 na katoličku vjeru i mnogi drugi na razne protestantske sekte. Protestantizam ima velik upliv na koptsku raskolničku Crkvu. U novije je vrijeme velik dio vjernika u Assuanu, i unatoč protesta njihovih svećenika, prešao na protestantizam. Jedini je dakle spas za raskolničku Crkvu, ako neće da posvema propadne, da se sjedini sa Rimokatoličkom Crkvom. — Ima li nade za sjedinjenje?

Njihovo svećenstvo i bogati laici goje duboku mržnju protiv sjedinjenja s Rimom. Ta unija ne bi značila ništa drugo, nego — po njihovu mišljenju — ropstvo i gubitak njihove nacionalne nezavisnosti. Radi toga i preziru katoličke Kopte kao Papine robove. Naprotiv rad oko sjedinjenja među priprostim seoskim svijetom mnogo je lakši i obećaje lijepe uspjehe. Godine 1927. bilo

je katoličkih Kopta do 29.000, deset godina kasnije već ih ima 47.000. Siromašni »Felaki« ostadoše bez svojih pastira. Kad bi k njima došao katolički svećenik koptskoga obreda, te među njima podigao katoličku školu, bez velike muke i truda svi bi postali u kratko vrijeme katolicima. Kad bi dakle bilo više ovakovih svećenika na djelu — a ima ih i sada ponešta, hvala Bogu! — onda bi se rad oko obraćenja ovog siromašnog puka postostručio.

Bacimo sada jedan pogled na katoličku koptsku Crkvu, koja je ustanovljena u prošlom stoljeću. Već se je godine 1741. jedan raskolnički koptski biskup obratio na katoličku vjeru. Kad je Mehmed Ali godine 1829. proglasio vjersku slobodu, započeo je razvoj i koptsko-katoličke Crkve u Egiptu. Ovoj Crkvi dao je Papa Leon XIII. godine 1895. posebnu crkvenu hierarhiju. Nažalost je prvi koptsko-katolički patrijarha godine 1908. otpao od svete rimokatoličke vjere. Ovaj je otpad očigledno umanjio dosta brzi razvoj koptsko-katoličke Crkve. Raznim intrigama uspjeti su protivnici sjedinjenja, da uklone iz sjemeništa sve sjemeništare osim jednoga, koji je sada rektor sjemeništa. Nakon svjetskoga rata započeo je ponovni lijepi razvoj oko sjedinjenja. Možemo reći da danas katolički Kopti rade sa očitim uspjesima u 40 naseobina gornjega Egipta. Imao sam prilike da vidim te cvatuće kršćanske naseobine u pratnji samoga Mons. Khouzam-a, na njegovom apostolskom putovanju između sela Assiut-a i Minia-e. Biskupa je svuda primio njegov dobri puk s najvećim oduševljenjem. Koptski svećenici rade među ovim narodom u najvećem siromaštvu i bijedi, jer je i sam biskup odviše siromašan, da bi ih mogao izdašno potpomagati. Da je pak i samo koptsko stanovništvo ovoga kraja siromašno, to vam ne trebam naročito ni spominjati. Svećenici u glavnom žive od misnih stipendija. Ako uspije kojem svećeniku, da prištedi dvije tri funte šterlinga mjesečno, može se smatrati jako sretnim. No i to je jako bijedno, kad se na pr. uzme u obzir, da se u jednom osrednjem hotelu plaća $\frac{1}{2}$ šterlinga na dan. U ovakovim selima po svojoj prilici ne bi mogao živjeti evropski misionar. — Biskup je uz veliki trud uspio, da u mnogim selima sagradi lijepe crkve. Šteta je, što je među katoličkim Koptima kao i drugim unijatima uzela velikog maha latinizacija. To služi protivnicima unije u svrhu propagande, jer vele, da očito znači unija sa Rimom napustiti svoje tradicionalne, narodne običaje. — Za izobrazbu katoličkog-koptskog klera nalazi se jedno malo sjemenište u Kairu i jedno veliko sjemenište u Tahta-u. Obadva sjemeništa vode sami Kopti. U malom sjemeništu imade oko 50 sjemeništara, koji pohađaju isusovačke škole u Kairu. U velikom je sjemeništu bilo godine 1938. samo 9 bogoslova, 3 profesora, uračunavši i ravnatelja. Studij same teologije traje 6 godina. Predavanja se drže na arapskom jeziku. Svi bogoslovi prisustvuju kroz 6 godina zajedno svim predavanjima, što svakako nema velike prednosti. Čini se, da Kopti na svaki način hoće da imaju sami u svojim rukama vodstvo sje-

meništa. Ali je opet s druge strane prilično jasno, da su im barem zasada njihove vlastite sile preslabe. Zato se traži uistinu mnogo takta i razboritosti, da im se pomogne. Zasada još nemaju dovoljnog broja dobro izobraženih svećenika. Tako se na pr. još i u gradovima nade svećenika sa minimalnom izobrazbom. — Crkvenu koptsko-katoličku hierarhiju sačinjavaju dva biskupa. Osim Apostolskog Administratora, čije je sjedište u Kairu, imenovao je. Sv. Otac g. 1938. novog biskupa Đuru Baraka sa sjedištem u Minia. Rad svećenika potpomaže jedna urođenička kongregacija časnih sestara, — njih oko 40 — koje odgajaju mladež u dvije škole, te se još osim toga sa dvije pučke kuhinje brinu za ubogare. — Oko crkvenog sjedinjenja rade uz urođenike Kopte i neki evropski misionari, naročito franjevci, isusovci, i Bijeli Oci na delti Nila. Franjevci, — gotovo sve sami Talijani — koji su došli iz Svete Zemlje, imaju danas u gornjem Egiptu 14 svojih kuća. Uz duhovnu pastvu nastoje u svojim školama odgojiti mladež i pridići materijalno stanje siromašnog pučanstva posebnim rižnim bankama. Franjevce u njihovom radu potpomaže jedna kongregacija časnih sestara. Zanimljivo je, da su franjevci stali primati u svoj red Kopte, koji i u redu zadržu svoj koptski obred. To je dakako od silne važnosti. Radi toga su i otvorili jedno malo sjemenište u Assiut-u, u kojem sada ima oko 15 pitomaca. Ovi dječarci potječu iz vanredno siromašnih obitelji, bez pravog odgoja. Zato je i jasno, da je izbor vrlo strog što se tiče pripuštanja u red. Svoje filozofske i teološke nauke svršavaju ovi mladići, franjevci koptskoga obreda, u Kairu. Sada ih ima ovdje 10 pod vodstvom šestorice nastavnika. U studenom g. 1939. bi zaređen za svećenika prvi Kopt-franjevac u Kairu. Svakako je sjajna udeja koju nastoje ostvariti franjevci, tj. da odgoje u svom redu urođenike, koji dobro poznaju svoj jezik i narodne običaje, pa prema tome i mogu mnogo bolje djelovati negoli evropski misionari, koji tek uz veliku muku nauče jezik ove zemlje.

Već ima 53 godine, kako i isusovci djeluju u gornjem Egiptu. Ponajviše su Francuzi ili Sirci. Isusovci imaju svoje središte u Egiptu u mjestu Minia. Uz svoj misijski redoviti rad, drže mnoge škole. I njih pomažu časne sestre, Francuskinje. U samom Kairu u koptskom predjelu imaju također jednu školu i jednu pučku kuhinju za sirotinju. —

Najjača kršćanska skupina iza Kopta-sjedinjenih i nesjedinjenih — je pravoslavna ili raskolnička kršćanska skupina. Broji oko 110.000 vjernika. Novije se je vrijeme njihov broj naglo povećao dolaskom mnogih grčkih i sirskih emigranata, kojih danas ima u Egiptu 80.000 odnosno 30.000. — Nakon patrijarhe Fotios-a (1899—1925.) aleksandrijski pravoslavni patrijarhat postao je gotovo neovisan o patrijarhatu u Carigradu. Tomu je najveći uzrok i poteškoća etnički sastav pravoslavlja u Egiptu. Crkvom gotovo posvema upravljaju sami Grci. Od g. 1926—35. bio je aleksandrijski patrijarha Meletios Metaxakis, nekadašnji carigrad-

ski patrijarha. Njegov je nasljednik, Nikola V. (od 1935—39.) bio također Grk. No prije negoli je postao patrijarhom, stekao je egipatsko državljanstvo. Njegov je izbor bio skopčan s mnogim poteškoćama, naročito sa strane Siraca, koje je podupirala egipatska vlada u izboru novoga patrijarhe. Sadašnji je patrijarha Kristofor II., također Grk. Prigodom njegova izbora sastalo se je 7 metropolita, 19 svećenika i 79 laika među kojima je bilo samo 19 Siraca. Koncem godine 1939. uputiše Sirci novom patrijarhi svoje molbe, tj. da im imenuje jednoga biskupa Sirca; već je za vrijeme Metiossa bio imenovan jedan sirska biskup; nadalje su tražili, da odsada i Sirci u većem broju uzmožnu djelovati u središnjoj crkvenoj upravi i da se potanko utvrdi njihov broj glede novog izbornog prava patrijarhe. Molbi im bi barem djelomično udovoljeno, tj. bi imenovan jedan novi biskup arapskoga jezika. — Pravoslavci u Egiptu imaju jedno sjemenište, koje je pod dobrim vodstvom. Izdaju jednu grčku reviju pod imenom »Pantainos« i u novije vrijeme, tj. od g. 1940. također i jednu reviju na arapskom jeziku: »Dobri Pastir«. Kako se pravoslavna Crkva u Egiptu sastoji gotovo od samih stranaca, to je jasno, da ne može imati većega upliva na egipatsko stanovništvo.

Katolički Melhiti u Egiptu gotovo su svi sirska emigranti. Ima ih oko 20.000. Njihov antiohijski patrijarha nosi u stvarnosti naslov i aleksandrijskog patrijarhe. . . Cesto rezidira u Kairu. Ovdje imaju također i katolički Grci svoj kolegij, kojega vode njihovi svećenici.

Osim navedenih kršćanskih općina ima ih u Egiptu još mnogo, kao na pr. pravoslavnih (raskolničkih) Armenaca: 18.000, katoličkih Armenaca: 3.500, Maronita: 7.000, katoličkih Siraca: 1.600, Kaldeja: 300, katolika latinskoga obreda oko 65.000. Svi su ovi više manje sve sami stranci.

I protestanti su na djelu u Egiptu i imaju vrlo lijepih uspjeha. Ponajviše djeluju američki protestanti. Pače jedna je protestantska sekta prilagodila svoje liturgičke obrede koptskim. Stoga i nije čudo, da imaju silni upliv na same Kopte, koji unatoč toga što još idu u svoje crkve, ipak stoje vrlo blizu protestantima. Protestanti vode u Egiptu mnoge škole, a u Kairu imaju neku vrst sjemeništa za izobrazbu svojih propovjednika. Već su izobrazili mnoge urođenike za propovjednike i vanredno ih dobro plaćaju. Protestanti u Egiptu broje oko 60—70.000 svojih sljedbenika. Tako na pr. u gradu Minia, koji broji 60.000 stanovnika, ima ih 6.000 uz 10.000 Kopta.

No uza sve to, čini se da Koptima sviče, da protestanti nikako ne odgovaraju njihovim narodnim tradicijama. Stoga mi i reče neki koptski svećenik u Kairu: »Protestanti su grdni heretici. Papa bi ih trebao sve skupa izopćiti, naročito zato, jer ni-jeću, da je Marija Majka Božja!« Neki monah u manastiru Mu-

harrag reče mi: »Dobro je, što se je abesinska Crkva odijelila od koptske, jer je ova pod prevelikim utplivom protestanata.«

Obnova koptske Crkve ne može doći pomoću protestantizma, nego jedino iz pravog središta Kristove Crkve, tj. iz Rima. Već se je dosada u tom smislu mnogo toga učinilo i imademo najbolje nade, da će započeti rad oko sjedinjenja donijeti lijepe plodove. Doduše time ne želimo reći, da poteškoće nisu velike, poglavito među višim slojevima pučanstva, Kršćanstvo dan danas još nije dostojno reprezentirano među muslimanskim svijetom. Radi toga je neophodno nužno, da dođe do obnove kršćanske vjere u muslimanskim zemljama. Iz ovoга se i vidi ogromna važnost nastojanja oko sjedinjenja kršćanskih crkava u Egiptu sa Rimskom Crkvom.

Priredio Stjepan Polgar D. I.